

קידוש ה' / ליאור פשרמן

על פי רוב, מעגל השנה היהודי ממקם את פרשת שמיני לאחר הפסח וצובע את הפרשה באור מסוים. הקורבנות, מידות המזבח ואיסורי האכילה השונים עשויים במצב כזה להאיר מהפרשה בהקשר לפסח. השנה, כבשנים מעוברות אחרות – פרשת 'שמיני' ממוקמת בסמיכות לפורים דווקא. דבר זה עשוי לצבוע באור שונה במעט את הפרשה ולתת את ה'במה' ליין בכלל ולמות שני בני אהרון בפרט.

רמיזת הפסוקים

וַיִּקְחוּ בְנֵי אֶהֱרֹן נֹדֶב וְאַבִּיהוּא אִישׁ מִחֶתֶתוֹ וַיִּתְּנוּ בָּהֶן אֵשׁ וַיִּשְׁימוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת וַיִּקְרְבוּ
לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם.

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'.

[...]

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר.

יֵין וְשֹׁכֵר אַל תִּשְׁתֵּי אֶתֶּה וּבִנְיָד אֶתְּךָ בְּבִאָכְךָ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמָתוּ חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם. (ויקרא י', א'-ט')

הפסוקים מתארים באופן עמום במעט את מות נדב ואביהוא. המקרא בוחר שלא לומר לנו מדוע נדב ואביהוא הקריבו אש זרה, ורק מסמיכות הפסוקים על מותם לפסוקים על איסור היין חז"ל לומדים שהם נכנסו שתויי יין לאוהל מועד, דבר שהוביל אותם להקריב אש זרה, ולאחר מכן – למותם.

הפסוקים רומזים רמז עדין סביב השאלה כיצד קרה שהם הקריבו אש זרה וכתוצאה מזה מתו. הרימוז העדין שבפסוקים בא במקום האמירה המפורשת של הסיבות ההיסטוריות (השתלשלות העניינים) והפיזיולוגיות ('הייתה בדמם רמת אלכוהול גבוהה ולכן עשו מה שעשו') שהובילו למותם הטרגי; המקרא בחר שלא לענות על שאלת ה'כיצד קרה' באופן חד משמעי. היטיב לנסח זאת בעל ה"צידה לדרך" באומרו:

למה הוצרכו חז"ל לתת טעם וסיבה למיתתם, זה אומר ככה וזה אומר ככה; הלא מקרא מלא מכחישם ואומר בהדיא הטעם כאן ובריש פרש אחרי מות ובפרשת פנחס בהקריבם אש זרה אלא שהמקרא המלא שבו נמצא הטעם הזה הוא ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם הוא כאמור סתום מעט ונחלקו בו המפרשים כלקמן.

משעמדנו על עמימות זו, אנו נזקקים לשאול עוד שאלה – מהי המשמעות של אותה עמימות בפסוקים? לשם מה המקרא בחר לתאר את מות שני בני אהרון כחסר סיבה ברורה, ורק ברמז עדין להצביע על הסיבה כביכול?

צל"ש או טר"ש?

נראה שמתוך העמימות שקיימת בפסוקים, עולות אצל חז"ל שתי מגמות הפוכות – זו הדורשת את מות נדב ואביהוא לגנאי, וזו הדורשת לשבח. זו הדורשת לגנאי מונה עוד ועוד חטאים – שהורו הלכה בפני משה רבן (עירובין סג.), שהיו בעלי גאווה ושלא נשאו נשים. דוגמא לכך מובאת במדרש רבה:

בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר אמר בשביל ד' דברים מתו בניו של אהרן על הקריבה ועל הקרבה על אש זרה ועל שלא נטלו עצה זה מזה... מלמד שהיו משה ואהרן הולכין תחלה ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן ואומרים מתי ב' זקנים הללו מתים ואנו נוהגין שררה על הציבור... אמר ר' תנחומא מלמד שפרעו את ראשיהן וגיסו לבס וזנו עיניהם מן השכינה... אבא חנן אומר על ידי שלא היו להם נשים דכת' כפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אישתו. (ויקרא רבה פרשה כ')

המגמה ההפוכה – זו הדורשת לשבח – רואה בנדב ואביהוא צדיקים, ובמותם מוות שנובע משמחה ואהבה:

ויקחו שני בני אהרן אף הם בשמחתם כיון שראו אש חדשה עמדו להוסיף אהבה על אהבה, ויקחו אין קיחה אלא שמחה. (ספרא שמיני, פרשה א')

כאמור, הקרבת האש הזרה מתוארת כמעשה של אהבה. זאת ועוד, רש"י, על פי ויקרא רבה (פרשה יב) – סובר כי נדב ואביהוא היו יותר גדולים מאהרן ומשה! מותם מתואר כהגעה לפסגה שאחריה כבר אי אפשר להישאר בין החיים:

א"ל משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך.

מנעד הפרשנות הקיצוני במקרה זה הוא תמוה במעט. מה המוטיבציה של חלק מהמדרשים להוסיף חטאים לנדב ואביהוא, ומה המוטיבציה ההפוכה של חלק אחר של המדרשים לתאר את נדב ואביהוא כצדיקי עליון? יתרה מזאת, נראה כי הפרשנויות כלל אינן נמצאות על ציר אחד בו בקצה האחד הפרשנות לשבח ובקצה השני הפרשנות לגנאי; אלא הן הופכיות ומתארות תמונת קיטוב אחת של השנייה; הן אינן יכולות להימצא על ציר אחד.

אך יש עוד משהו קשה בפסוקים – על שום מה מותם של נדב ואביהוא מתואר כמוות על קידוש ה'?

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדֹּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד וַיֵּדֶם אֶהְרֹן.

היכן כאן קידוש ה'? היכן התועלת במיתה? איזה ערך יש בו, במוות הסתמי הזה, לכאורה? האם במצב שיכול להתפרש כדומה לזה, במצב של תאונת דרכים למשל (שאף היא עשויה לעתים קרובות לקרות בגלל שיכרות), נהיה מסוגלים לומר כי זהו מוות על קידוש ה'? היכן בדיוק נמצא קידוש ה'?

נראה כי הפסוקים, כהמשך ישיר לעמימות שליוותה את מות נדב ואביהוא, מעמעמים במעט גם את דברי משה בדבר התקדשות הקב"ה, ומשאירים אותם סתומים. התחושה העולה מן הפסוקים היא שדברי משה נאמרו ללא פנייה קודמת אליו על ידי אהרן, ודממת אהרן אף מגבירה את עמעום זה. אם כן, נראה כי המוטיב החורז את הפרשה הזאת הוא אכן העמעום, תחושת רב-הנסתר-על-הגלוי שמלווה את הפסוקים.

היין כעמעום

אפשר אולי לראות בעמעום הקיים בפסוקים ביטוי ליין, שלפחות על פי המדרש – הוא שגרם להקרבת האש הזרה וכתוצאה מכך למות נדב ואביהוא. המרחב שבו היין משפיע הוא המרחב הסמוי מן העין – פנים האדם. מרחב זה, הוא גם המרחב לתשוקותינו, מאוויינו הכמוסים והרגשות שהדחקנו; הלא-מודע. המשפט 'נכנס יין יצא סוד' יכול להיות מתואר כסיבה ותוצאה, אך הוא גם יכול להצביע על זהות מסוימת של יין וסוד – אם האחד נכנס, ובמקומו השני יוצא – הרי שיכול להיות שהאחד מהווה תחליף לשני, ועל כן יש להם תכונות זהות בחלקן.

משמעותו של העמעום בפסוקים היא אולי יצירת אותו מרחב הסמוי מן העין. קרי, אין אנו יכולים לדעת בוודאות את מאווייהם ותשוקותיהם של נדב ואביהוא. כל שנותר לנו הוא ליצור ספקולציות שונות; בדיוק כפי שעשו המדרשים שראינו לעיל, שצמחו ממקום של אי-בהירות הקיימת בפסוקים. ההתקדשות של ה' על ידי נדב ואביהוא, יש בה בכדי לאפשר גם לנו להאמין שלפחות במרחב הסמוי מן העין, במרחב שבו היין הוא ששולט ולא המודע, יש בנו תשוקה למות על קידוש ה'; גם אם איננו מסוגלים להאמין בעצמנו שאכן זה כך.

ואולי אף יותר מזה. אותו עמעום שבפסוקים, הצל שעוטה לוט על הפרשייה בתורה, הוא אולי המצע האידאלי להתקדשות הקב"ה, בין אם על ידי החיים ובין אם על ידי המתים. העמעום שבפסוקים אימננטי לתוכן שאותו הם מספרים. הערפל, הדמדום של שעת בין הערביים שבו לא כל דבר הוא אכן כמו מה שהוא נראה, הוא שמאפשר את ההתקדשות. זאת מכיוון שבמצב זה, בו אין אנו יודעים להבדיל בין הקודש ובין החול, בין הטמא ובין הטהור – כל שנותר לנו הוא להתפלל שאִשְׁנו לא תהיה אש זרה אלא שתעלה לרצון לפני ה'. אותה תפילה, אותה הסתמכות על ה', היא היא קידוש שם שמים!

חיובם של בני אהרן

ובליבות חבריו, זה מוזר,

אז דבר מה התרונן כה ושר.

בלי מדוע ובלי כיצד,

בלי היכן ובלי איך ולמה,

בלי לאן ומאיזה צד,

בלי מתי ובלי אן וכמה. (אליפלט, נתן אלתרמן)

מה שמובן כפער עמוק בין אליפלט התמים והמת לבין השרים החיים והלא-תמימים, מובן בסוף הפזמון כזרימה אחת, שבה חודר אליפלט אל תחום השרים באמצעות אותה תמימות שאינה שואלת "מדוע", "כיצד", "היכן" וכו'. ('חיוכו של אליפלט', ד"ר אריאל הירשפלד)

ממש כמו השיר 'אליפלט', מותם של נדב ואביהוא חודר אלינו, הקוראים את הפרשה, דרך הערפל והעמעום שהם אולי המצב האנושי הרגיל. אני חש כי אם נשאל את שאלת ה"מדוע", ה"כיצד" ואף את שאלת ה"היכן" (היכן כאן קידוש ה'?), נפספס את העוקץ. העוקץ טמון בהכרה שהמקום של הערפל והעמעום, זהו המקום, בה"א הידיעה, שבו יכול להיפתח הפתח לקידוש שם שמים על ידינו.